

Michael Hirsch

Sociale theorie en esthetica

WAT WE VANDAAG MET ADORNO AANVANGEN

In deze lezing onderzoekt Hirsch de problematische relatie tussen kunst en politiek: de impotente aanspraken van een steeds opgerakelde avant-garde, het gebrek aan sociaal besef binnen de institutionalisering van het kunstbedrijf, en de utopische positie van de liefhebber. Een actuele herlezing van de politieke filosofie van Adorno opent nieuwe perspectieven.

1. 'Verfremdung' (ready-made): een installatie met een politiek karakter

Toen de Duitse regeringsleider Gerhard Schröder wou beginnen aan zijn toespraak bij de opening van de spectaculaire Flick Collection in Berlijn op 21 september 2004, deed zich een technisch probleem voor. Net op het ogenblik dat Schröder voor de microfoon ging staan, viel het videoscherm uit waarop zijn toespraak de verschillende zalen zou worden ingestuurd, en in het bijzonder de bar van het Hamburger Bahnhof. Geen enkele kunstenaar had een beter beeld kunnen bedenken voor deze politiek erg geladen toespraak. In de bar werd de toespraak verder uitgezonden via luidsprekers. Maar zonder het beeld moest de toespraak een groot deel van zijn imposante, zelfmachtigende karakter inboeten. Al snel werd de elektronische soundtrack overstemd door de gesprekken van de aanwezigen in de bar. Nu en dan waren flarden van de toespraak te horen, zoals 'reflectie op de geschiedenis', 'ook op de oorlog', 'de nauwe banden tussen het nazi-regime en de Duitse economie', 'de kunstwerken willen gezien worden', 'een kunstwerk mag niet als gijzelaar

dienen', 'moeten ze hun charme laten'. De journalisten waren gemakkelijk te herkennen: ze stonden voor de luidsprekers samengegromd, terwijl de rest van het publiek genoot van een gezellige babbel en zich tegoed deed aan champagne, sushi en oesters. Dit tafereel veranderde ook niet toen Schröders toespraak voorbij was en Friedrich Christian Flick, erfgenaam van een onmetelijk, vuil fortuin, opgebouwd met nazi-misdaden zoals oorlog en massale slavernij, het woord nam. Friedrich Christian Flick, de kleinzoon die weigert om voormalige slaven te vergoeden en zich een reputatie heeft opgebouwd als briljante belastingontduiker. De uiterst controversiële verschijning van Schröder op deze uiterst controversiële opening van Flicks beroemde collectie hedendaagse kunst werd door een klein technisch mankement omgevormd tot een artistieke performance. Deze onvrijwillige distantiëring van een uiterst politiek moment geeft het hele tafereel een fictief, esthetisch karakter. Voor de toeschouwer met esthetische ervaring, wordt het plots gesplitst in een 'reëel'

en een 'fictief' deel. Het wordt tastbaar als een kunstwerk zonder auteur. De scène kan plots worden aanschouwd als een show. Ik ben van mening dat dit 'distantiëringseffect', dit effect van dubbelzinnigheid tussen de reële en fictieve werkelijkheid, de kern is van hedendaagse kunst. Terwijl kunstenaars dit effect vrijwillig proberen teweeg te brengen, in experimenteel opgebouwde omstandigheden die we 'kunstwerken' noemen, gebeurt het toevallig onder zogenaamd 'reële' omstandigheden, als de toeschouwer aandachtig

genoeg toekijkt. Waarom denk ik dat zulke 'werken', gemaakt uit kant-en-klare fragmenten van de reële werkelijkheid, veel interessanter zijn dan eender welk ander kunstwerk dat vrijwillig het 'V-Effekt' (Brecht) nastreeft? Niet om hun inherente kwaliteit van 'echtheid' of 'authenticiteit' (een kwaliteit die behoorlijk gemakkelijk te produceren is met fictieve middelen), maar eerder om hun onvrijwillige, immanent fictieve, verbijsterende en strikt surreële karakter, dat enkel kan worden waargenomen door de toeschouwer.

2. Een methodologie en politieke economie van intellectuele/culturele productie (politieke rechtvaardiging van cultuur)

Met deze tekst wil ik een algemene methodologie (en politieke economie) schetsen van intellectuele productie. Hij dient om de interpretatie van eigentijdse kunst in een breder kader te plaatsen –een kader dat misschien opheldering kan brengen in de theoretische, ethische en politieke vooronderstellingen van de culturele zelfbeschrijvingen van de maatschappij. Wat is het specifieke standpunt of de positie van intellectuelen (kunstenaars,

schrijvers, filosofen enzovoort)? Welke zijn de paradoxen en tegenstellingen van die positie? Wat betekenen de klassieke gebaren van negatie en kritiek, van protest en revolutie tegen de bestaande maatschappij? Ik beschouw Adorno als één van de zeldzame denkers die weerstaan hebben aan de tendens te grijpen naar een simplistisch antwoord op deze vraag, naar een simplistische resolutie van de paradoxen die inherent zijn aan elke zogenaamde 'kritische'